

няний законодавець прагне урізноманітнити коло заходів кримінально-правового впливу задля розширення спектра засобів реагування держави на суспільно небезпечну, протиправну поведінку особи, яка скоїла злочин (суспільно небезпечне діяння, яке передбачене у Кримінальному кодексі України як злочини). Вказані заходи розпороше-

ні у чинному Кримінальному кодексі України по різних розділах, їх правова природа та цілі чітко не визначені у кримінальному законі, що значно ускладнює їх правозастосування. 2. Розгляд ознак суб'єкта охоронних кримінально-правових відносин дав змогу класифікувати заходи кримінально-правового впливу на види.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев С.С. Теория государства и права. М.: Кнорус, 2008. 400 с.
2. Лопашенко Н.А. Основы уголовно-правового воздействия: уголовное право, уголовный закон, уголовно-правовая политика. СПб.: Изд-во Асланова «Юридический Центр Пресс». 2004. 480 с.
3. Митрофанов І.І. Теоретичні засади механізму реалізації кримінальної відповідальності: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право»; Харьк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2017. 38 с.
4. Павлова Т.О. Класифікація суб'єктів охоронних кримінально-правових відносин. Правова держава. 2018. № 30. С. 167–173.
5. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page14>
7. Гончар Т.О. Неповнолітній як суб'єкт відповідальності за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право»; Одеська національна юридична академія. О. 2005. 20 с.

УДК 343.34

ОБЪЕКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО Ч. 1 СТ. 258 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ

THE OBJECTIVE ASPECT OF CRIME UNDER PART 1 ART. 258 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE: PROBLEMS OF DEFINITION

Попович О.С.,

аспірант кафедри кримінального права № 1

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена проблемним питанням встановлення об'єктивної сторони терористичного акту без обставин, що обтяжують кримінальну відповідальність. Виокремлено обов'язкові ознаки об'єктивної сторони терористичного акту. Обрано критерії класифікації форм об'єктивної сторони терористичного акту, застосування яких дало змогу виділити п'ять її форм.

Ключові слова: терористичний акт, об'єктивна сторона терористичного акту, ознаки об'єктивної сторони, діяння, наслідки, спосіб вчинення злочину, засоби вчинення злочину.

Статья посвящена проблемным вопросам установления объективной стороны террористического акта без обстоятельств, отягчающих уголовную ответственность. Определены обязательные признаки объективной стороны террористического акта. Выбраны критерии классификации форм объективной стороны этого преступления, применение которых позволило выделить пять ее форм.

Ключевые слова: террористический акт, объективная сторона террористического акта, признаки объективной стороны, действия, последствия, способ совершения преступления, средства совершения преступления.

The article is devoted to the problems of establishing the objective aspect of a terrorist act without the aggravating circumstances. The author regards the terrorist act as a delict of active security, proving that such a definition does not apply to a terrorist act committed through minor assault under paragraph 1, Art. 258, of the Criminal Code of Ukraine.

The mandatory signs of the objective aspect of the terrorist act have been outlined. The forms of the objective aspect of this crime upon such criteria as a consequence, the method and means of a terrorist act commission have been classified.

A terrorist act as a delict of active danger and its objective aspect has been characterized by the alternative consequences as the mandatory element thereof. Such effects have been recognized as a hazard to life or health of a person or significant property damage or other grave consequences. In this case, the author considers it meaning a real danger with the maximum probability of its realization, that is, the inevitability of such consequences, which has not come only due to accidental causes.

A compulsory sign of the objective aspect of a terrorist act (except for its form as of a threat under the disposition) has been also recognized to be: a) a causal relationship between the act and the consequence; b) the method of committing this crime, which is "a provision" for these consequences. Concerning the use of weapons and blasting, the compulsory sign of the objective aspect of a terrorist act, at its corresponding forms, is c) the means of committing a crime – weapons, explosives.

The article proves that threatening to use a weapon, to explode, to commit arson, or other acts, characterized by an ability to create a hazard to life or health of a person or significant property damage or other grave consequences represents an independent form of the objective aspect of a terrorist act. In this form, this crime has a formal composition. A threat is an informational action that can be committed in any way (orally, in writing, using Internet networks, telephone, etc.). Such a threat can be real with a high probability of its realization.

Key words: terrorist act, objective side of a terrorist act, signs of an objective side, act, consequences, method of committing a crime, means of committing a crime.

Постановка проблеми. Терористичні акти є серйозною загрозою національній безпеці України, спокою в суспільстві. Наприклад, за даними Генеральної прокуратури України, тільки у 2017 р. було обліковано 1385 злочинів із попередньою кваліфікацією за ст. 258 КК України, а в 2016 р. кількість терористичних актів складала 295.

Вочевидь, що зростання терористичної загрози в українському суспільстві потребує активізації зусиль науковців, спрямованих на пошук ефективних заходів боротьби з терористичними актами, передусім із зосередженням уваги на визначенні об'єктивної сторони цього злочину та її обов'язкових ознак. Це питання є предметом науко-

вої дискусії, що ставить під сумнів виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань у частині точності опису терористичних злочинів у законі, тому продовження дослідження в зазначеному напрямі є досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Об'єктивна сторона терористичного акту вивчалася Л.М. Демидовою, О.О. Дудоровим, В.П. Ємельяновим, С.М. Мохончуком, В.П. Тихим, М.І. Хавронюком та іншими науковцями. Їхні здобутки слугують вагомим підґрунтям для пізнання визначальних властивостей терористичного акту, насамперед об'єктивних. Проте їхні думки щодо форм та обов'язкових ознак об'єктивної сторони цього злочину значно відрізняються, що створює труднощі в слідчо-судовій практиці та ставить під сумнів дотримання законності, наукової обґрунтованості під час притягнення осіб до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 258 КК України.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд та аналіз об'єктивної сторони терористичного акту без обставин, що обтяжують кримінальну відповідальність, а саме щодо форм об'єктивної сторони цього злочину та її обов'язкових ознак із формулюванням авторської позиції з цих питань.

Виклад основного матеріалу. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 258 Кримінального кодексу (далі – КК) України, – це зовнішній вияв терористичного акту без обставин, що обтяжують кримінальну відповідальність, тобто те, що відбувається в реальному світі. У науці кримінального права загальновизнаною є позиція, що об'єктивна сторона злочину характеризується такими ознаками, як діяння, наслідки, причинний зв'язок між ними, а також час, місце, спосіб, обстановка та засоби вчинення злочину. Як відомо, діяння є обов'язковою ознакою будь-якого злочину. Це впливає з визначення злочину, наведеного законодавцем у ч. 1 ст. 11 КК, де репрезентовано, що злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Отже, у контексті об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 258 КК України, можна стверджувати, що об'єктивна сторона терористичного акту (як соціального та правового явища) характеризується, насамперед, діянням.

Законодавець зафіксував у диспозиції цієї частини визначальні, типові об'єктивні ознаки цього злочину, виклавши її в такій редакції: «...застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, а також погроза вчинення таких дій...». Аналізуючи цю частину норми, дослідники переважно визнають, що об'єктивна сторона розглядуваного злочину характеризується двома формами: 1) застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків; 2) погроза вчинення таких дій [1, с. 667; 2, с. 719]. Це визначення потребує уточнення як із позиції критеріїв цієї класифікації, так і змістовного наповнення кожної форми.

Варто зазначити, що науковці неоднаково визнають обов'язкові ознаки об'єктивної сторони терористичного акту, а відтак – і момент закінчення цього злочину. Наприклад, прихильники однієї позиції стверджують, що для складу закінченого злочину досить будь-якої із зазначених дій (як і щодо погрози) [3, с. 295, 296; 4, с. 719], іншої – вказують, що перша форма об'єктивної сторони терористичного акту, тобто застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, характеризує цей злочин як такий, що має матеріальний склад, а друга форма (погроза вчинення таких дій) – формальний [1, с. 667; 4, с. 586, 587].

Для формулювання авторської позиції щодо форм об'єктивної сторони терористичного акту та її обов'язкових ознак, насамперед, з'ясуємо зміст словосполучення «які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків» та його зв'язок із діями (застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій), а далі уточнимо зміст поняття «погроза».

У науці кримінального права створення небезпеки отримало назву «делікти небезпеки» («делікти створення небезпеки») [5, с. 104]. Важливо, що М.І. Панов і В.П. Тихий починають дослідження деліктів створення небезпеки, а також логіко-юридичних особливостей конструкції норм, які передбачають відповідальність за такі злочини, зі з'ясування змісту поняття «небезпека (загроза) заподіяння шкоди» за допомогою аналізу категорій «можливість» і «дійсність» і з розглядом реальної та формальної можливості [6, с. 258–265]. Проведене вченими дослідження дало підґрунтя для їхнього твердження, що в кримінальному праві може враховуватися та визнаватися такою, що має кримінально-правове значення, тільки реальна небезпека заподіяння шкоди (об'єктивно можливої небезпеки, та яка реалізується в цих умовах).

Для характеристики реальної небезпеки М.І. Панов і В.П. Тихий виділяють таку її ознаку, як вірогідність. Ця ознака виступає, на їхню думку, показником ступеня можливості реалізації небезпеки, ступеня її близькості до дійсності, тобто реального заподіяння шкоди. Діяння тим небезпечніше, чим вищий ступінь вірогідності заподіяння ним шкоди. Тож створення небезпеки презентується дослідниками як реальна небезпека з високою (максимальною) її вірогідністю заподіяння шкоди. При цьому ними визнається наявність деліктів потенційної та актуальної (гострої, яка неминує веде до реального заподіяння шкоди) небезпеки. У першому з цих видів створення небезпеки, як пояснюють вчені, законодавець оголошує караним, насамперед, саме діяння, тобто склад злочину вичерпується фактом вчинення суспільно небезпечного діяння, й доказувати настання специфічних наслідків у вигляді створення небезпеки заподіяння шкоди певним правоохоронюваним благам не потрібно. У таких випадках має місце нездійснена, але така, що може бути здійснена, можливість заподіяння шкоди. Така можливість є реальною та досить інтенсивною (наприклад, незаконне носіння, зберігання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів).

Делікти актуальної небезпеки завжди потребують доказування як щодо діяння, так і щодо наявності небезпеки від цього діяння тим чи іншим благам. Має місце нездійснена через випадкові причини можливість заподіяння шкоди. У випадку її реалізації відповідальність настає за фактичне заподіяння шкоди [6, с. 258–265].

Наведені висновки відомих учених були проаналізовані у наукових публікаціях і знайшли підтримку [7, с. 288] з уточненням, що терористичний акт (ч. 1 ст. 258 КК) визнається деліктом активної небезпеки. До того ж за такої загрози можливість заподіяння шкоди має бути безпосередньою зі створенням усіх умов (підстав) для настання наслідків у вигляді певної шкоди.

Отже, підтримуючи наведений висновок щодо терористичного акту, зазначимо, що використання законодавцем у розглядуваній нормі правової конструкції «які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків» є тотожним за змістом конструкції «створили небезпеку для...».

Аналіз змісту цієї конструкції та різновидів дій (за винятком погрози вчинення дій), передбачених у ч. 1 ст. 258 КК, дає підстави для визнання: 1) терористичного акту деліктом небезпеки; 2) необґрунтованості віднесення його до деліктів потенційної небезпеки, що тягне за собою

визнання злочину закінченим вже з моменту вчинення дій. При цьому уточнимо, що якщо йти іншим шляхом, тобто визнати терористичний акт деліктом потенційної безпеки, то в такому разі будь-яке застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу буде визнаватися (щодо об'єктивної сторони цього злочину) закінченим злочином вже з моменту скоєння цих дій. Хоча у разі наявності деліктів потенційної безпеки, як відзначають М.І. Панов і В.П. Тихий, має місце нездійснена, тобто нереалізована можливість заподіяння шкоди [6, с. 263]. Якщо брати до уваги застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, то можливість заподіяння шкоди вже реалізується, що впливає з граматичного та правового аналізу цих термінів і словосполучень. Отже, наведені аргументи, на наш погляд, доводять необґрунтованість ставлення до терористичного акту як до делікту потенційної безпеки. Це помилкове рішення приведенне до досить широкого застосування ч. 1 ст. 258 КК і необґрунтованого притягнення осіб, що вчинили такі дії, до кримінальної відповідальності; 3) терористичний акт є деліктом активної безпеки, і його об'єктивна сторона характеризується наявністю наслідків як її обов'язкової ознаки у вигляді створення небезпеки для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків. У цьому разі йдеться про реальну небезпеку з максимальною вірогідністю її реалізації, тобто неминучістю настання таких наслідків, які не настали внаслідок випадкових причин.

Отже, терористичний акт без обставин, що обтяжують кримінальну відповідальність (ч. 1 ст. 258 КК) щодо застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, передбачено законодавцем як злочин із матеріальним складом. Його об'єктивна сторона характеризується наявністю:

- альтернативних діянь у формі дій: застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій;
- наслідків кожного з цих діянь (дій) у вигляді створення небезпеки для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків;
- причинного зв'язку між зазначеними діями та наслідками.

За змістом створення небезпеки для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків також є властивістю вказаних дій, які мають бути потенційно здатними створити таку небезпеку. У зв'язку з цим треба погодитися з Т.М. Приходько та О.В. Смаглоком, які саме так ставляться до цих дій [4, с. 586]. Крім того, створення небезпеки для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків є способом вчинення дії, а саме – застосування зброї, вчинення вибухів, підпалів чи інших дій. Як вважає М.І. Панов, спосіб вчинення злочину «характеризує злочинну дію <...> з погляду порядку, послідовності методів, прийомів, рухів, здійснюваних під час її здійснення, а також вибірково-використовуваних під час цього засобів вчинення злочину» [6, с. 355].

Варто зазначити, що стосовно вказаних у диспозиції ч. 1 ст. 258 КК дій законодавець фіксує неоднакові методи, прийоми, рухи їх вчинення, а також описує вид засобу вчинення терористичного акту – зброю, – як вбачається, досить обмежено – тільки щодо конкретного виду дії. Зважаючи на це, доцільно обрати інші, більш конкретні критерії класифікації форм об'єктивної сторони терористичного акту, аніж це прослідковується в наведених публікаціях, у яких виокремлюються лише дві її форми.

Здається, що класифікація форм об'єктивної сторони терористичного акту за такими критеріями, як наслідок, спосіб вчинення дій, а також засоби вчинення злочину (за

їх наявності чи відсутності), може охоплювати такі форми. Наприклад, першою формою пропонується визнати застосування зброї, яке створювало небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків. Вочевидь, що така дія вчиняється конкретним способом із певною послідовністю рухів щодо такого застосування зброї, яке забезпечує створення вказаної безпеки. При цьому зброя виступає засобом вчинення терористичного акту (і предметом цього злочину). Вид зброї законодавець не конкретизує, тому це може бути вогнепальна, холодна, біологічна, хімічна та інші види зброї.

Друга форма об'єктивної сторони терористичного акту – це вчинення вибуху, яке створювало небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків. Дійсно, така дія або дії (як сукупність методів, прийомів, рухів) теж характеризується наявністю певного засобу, що призводить до вибуху (вибухові матеріали, вибухові пристрої тощо) та забезпечує настання зазначених наслідків.

Третя форма – це вчинення підпалу, яке створювало небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків. Таке діяння теж відрізняється від інших альтернативних дій специфічним способом його вчинення, який забезпечує настання цих наслідків.

Щодо четвертої форми об'єктивної сторони терористичного акту, то такою є вчинення інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків (влаштування загопелень, катастроф, аварій, обвалів, пошкодження об'єктів життєзабезпечення тощо). Спосіб вчинення цих дій може бути різним, зокрема з трансформацією одних в інші (наприклад, зупинка одного потягу для вчинення аварії іншого потягу). Обраний суб'єктом злочину спосіб або способи теж мають бути «забезпечувальними» щодо наслідків (небезпеки для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків), які не настали внаслідок випадкових обставин.

Щодо погрози вчинення зазначених дій, то це самостійна форма об'єктивної сторони терористичного акту без обставин, що обтяжують кримінальну відповідальність, яка характеризує цей злочин як такий, що має формальний склад. Погроза – це інформаційна дія, яка може бути вчинена будь-яким способом (усно, у письмі, з використанням Інтернет-мереж, телефону тощо). Така погроза має бути реальною з високою вірогідністю її реалізації в дійсності.

Отже, п'ята форма – це погроза застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій. Властивістю дій, які виступають змістом погрози, є реальна, безсумнівна здатність створити небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків. За такої форми об'єктивної сторони терористичний акт визнається закінченим злочином із моменту погрози вчинити вказані дії.

Доцільність застосованого підходу під час виділення форм об'єктивної сторони терористичного акту підтверджується: а) потребою глибокого й точного розуміння об'єктивної сторони цього злочину, б) наявністю різної сукупності обов'язкових ознак, що характеризують зміст кожної з цих форм, а також в) різним змістом певних ознак.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу висловити такі висновки.

1. Терористичний акт (ч. 1 ст. 258 КК) є деліктом актуальної безпеки щодо перших чотирьох виділених форм об'єктивної сторони цього злочину (мається на увазі класифікація наведена в цій статті), які класифіковано за такими критеріями, як наслідок, спосіб і засоби вчинення цього злочину. Ці форми не охоплюють погрозу застосування зброї, вчинення

вибуху чи інших дій, яка розглядається як самостійна (п'ята) форма об'єктивної сторони терористичного акту.

2. Терористичний акт як делікт активної небезпеки та його об'єктивна сторона характеризуються наявністю альтернативних наслідків як обов'язкової ознаки у вигляді створеної небезпеки для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків. У цьому разі йдеться про реальну небезпеку з максимальною вірогідністю її реалізації, тобто неминучістю настання таких наслідків, які не настали тільки внаслідок випадкових причин.

3. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони терористичного акту (за винятком її форми щодо погрози вчинення зазначених у розглядуваній диспозиції дій) є причинний зв'язок між діянням і наслідком, а також спосіб вчинення цього злочину, який виступає «забезпечувальним» для настання зазначених наслідків.

4. Щодо застосування зброї та вчинення вибуху, то обов'язковою ознакою об'єктивної сторони терористичного акту за її відповідних форм є засоби вчинення злочину – зброя, вибухові речовини, можливо, вибухові пристрої.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навч. посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваїте, 2004. 944 с.
2. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 1196 с.
3. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник. 5-е вид., переробл. і доповн. / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. Харків: Право, 2015. 680 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, А.В. Савченко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченко, В.В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 1104 с.
5. Панов Н.И., Тихий В.П. Уголовная ответственность за создание опасности. Проблемы законности. Харьков, 1997. Вып. 32, С. 104–110.
6. Панов М.І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства. Київ: Ін Юре, 2010. 812 с.
7. Демидова Л.М. Проблеми кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок): теорія, закон, практика: монографія. Харків: Право, 2013. 752 с.